

Bartosz Staręgowski

<https://orcid.org/0000-0002-4775-0162>
Archiwum Państwowe w Lublinie, Lublin

KOMPANIA POSPOLITEGO RUSZENIA JANA PIOTRA OPALIŃSKIEGO — REJESTR POPISOWY POD BERESTECZKIEM Z 1651 ROKU

Wyprawy pospolitego ruszenia, organizowane od czasów średniowiecza, były elementem silnie zakorzenionym w kulturze Rzeczypospolitej szlacheckiej. Według obowiązującego prawa każdy posiadacz ziemski miał obowiązek uczestniczenia w popisach lokalnych, a następnie w wyprawie wojskowej. Na przestrzeni lat zmieniło się postrzeganie pospolitaków w systemie wojskowym. O ile w średniowieczu stanowili oni podstawę sił zbrojnych, o tyle w okresie nowożytnym ustąpili miejsca żołnierzom zaciężnym. Ich rola została określona jako ostatnia linia obrony kraju, co w 1624 r. na sejmiku w Środzie tak określił Piotr Opaliński, mówiąc o pospolitym ruszeniu, że „na gwałt raczy ostatni to *violentium remedium* zachowujmy”¹.

Każda organizacja wyprawy wiązała się z zastosowaniem odpowiednich procedur przez wojewodów i kasztelanów, ewentualnie innych wysokich urzędników lokalnych². W trakcie procesu organizacyjnego powstawały dokumenty zwane rejestrami popisowymi. Tworzono je zarówno na wczesnym etapie organizacyjnym, podczas popisów w powiatach, następnie podczas popisów generalnych (jeśli takie się odbywały), a następnie już pod dotarciem danej grupy na miejsce koncentracji. Sporządzanie tych dokumentów było niezbędne przy sprawdzaniu obecności posesorów ziemskich wypełniających swoje obowiązki względem

¹ *Mowa Piotra Opalińskiego, wojewody poznańskiego, na sejmiku przedsejmowym województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie 9–13 I 1624 r.* [w:] *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego*, oprac. W. Dworzaczek, t. 1: (1572–1632), cz. 2: (1617–1632), Poznań 1962, s. 160–162; D. Kupisz, *Wyprawy żołnierza łanowego w Koronie w czasach Jana Kazimierza*, Warszawa 2018, s. 35.

² *Relacja o stanie Polski złożona papieżowi Piusowi IV przez nuncjusza jego u dworu króla Zygmunta Augusta, opata Ruggiero w r. 1568* [w:] *Zbiór pamiętników o dawnej Polsce*, wyd. J.U. Niemcewicz, t. 3, Warszawa 1822, s. 17; J. Majchrowski, *Wojewoda w dawnej Polsce*, Warszawa 2019, s. 82.

państwa. Kolejną istotną zaletą takich rejestrów była możliwość sprawdzenia zdolności mobilizacyjnych danego powiatu oraz jego liczebności.

Z kolei dla naukowców rejestry popisowe są nieocenionym źródłem wiedzy historycznej, niezbędnej w badaniach zagadnień wojskowych, społecznych, genealogicznych czy prozopograficznych. Do tej pory opublikowano wiele popisów pospolitego ruszenia wydanych m.in. przez: Henryka Gmiterka³, Artura Goszczyńskiego⁴, Roberta Kozyrskiego⁵, Dariusza Kupisza⁶, Józefa Kusa⁷, Sławomira Leitgebera⁸, Jacka Pielasa⁹, Andrzeja Rachubę¹⁰, Bartosza Staręgowskiego¹¹, Zofię Trawicką¹² i Leszka Wierzbickiego¹³.

W 1651 r. Rzeczpospolita była w stanie niezwykle angażującej wojny domowej z Kozakami pod dowództwem Bohdana Chmielnickiego. Po obfitujących w walki latach 1648 i 1649, rok 1650 był nad wyraz spokojny i dał czas armii koronnej na przegrupowanie. Na sejmie w grudniu 1650 r. szlachta zgodziła się na organizację pospolitego ruszenia, które miało się odbywać według założeń konstytucji z 1621 r.¹⁴ Po kilku uniwersałach królewskich ze stycznia i marca¹⁵, w których

³ H. Gmiterek, *Rejestry szlachty ziemi chełmskiej z lat 1669–1672*, „Rocznik Chełmski”, t. 2, 1996, s. 327–339.

⁴ A. Goszczyński, „Szlachty przemyskiej kwiat zgubiony”. *Regestr pospolitego ruszenia powiatu przemyskiego pod regimem skarbnika lwowskiego Zygmunta Przedwojewskiego* [w:] *Studia nad staropolską sztuką wojenną*, t. 4, red. Z. Hundert, J.J. Sowa, K. Żojdź, Oświęcim 2015, s. 259–275.

⁵ R. Kozyrski, *Popisy (okazowania) szlachty w Rzeczypospolitej w II połowie XVII wieku. Popis Chełmian z 7 sierpnia 1649 roku*, „Rocznik Chełmski”, t. 7, 2001, s. 341–358.

⁶ *Popis szlachty ziemi stężyckiej z 1696 roku*, wyd. D. Kupisz, „Res Historica”, t. 17, 2004, s. 171–176; *Okazowania szlachty stężyckiej z lat 1648–1649*, wyd. D. Kupisz, „Res Historica”, t. 24, 2007, s. 161–169.

⁷ *Popis pospolitego ruszenia szlachty województwa lubelskiego z 1649 roku*, wyd. J. Kus, „Region Lubelski”, nr 6 (8), 1994–1996, s. 133–142.

⁸ S. Leitgeber, *Spis szlachty powiatu kcyńskiego z 1621 roku*, „Genealogia”, t. 5, 1995, s. 141–144.

⁹ *Rejestr pospolitego ruszenia powiatu sandomierskiego z 1621 r.*, wyd. J. Pielas, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, t. 41, 2004, s. 141–169; *Źródła i materiały do dziejów szlachty województwa sandomierskiego w XVI–XVIII wieku*, t. 1: *Rejestry pospolitego ruszenia szlachty sandomierskiej z XVII wieku*, oprac. J. Pielas, Kielce 2009; *Rejestr pospolitego ruszenia księstw oświęcimskiego i zatorskiego z 18 października 1621 roku*, wyd. J. Pielas, „Res Historica”, t. 42, 2016, s. 353–377.

¹⁰ *Rejestry popisowe szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego z 1621 r.*, oprac. A. Rachuba, Warszawa 2015.

¹¹ B. Staręgowski, *Rejestr pospolitego ruszenia powiatu poznańskiego z 28 sierpnia 1649 r.*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy”, nr 4 (258), 2016, s. 141–151.

¹² *Popis powiatu chęcińskiego z 1621 roku*, wyd. Z. Trawicka, „Kieleckie Studia Historyczne”, t. 4, 1985, s. 39–47.

¹³ L. Wierzbicki, *Rejestr pospolitego ruszenia województwa bęlskiego z 1669 r.*, „Rocznik Lubelski”, t. 42, 2016, s. 229–234.

¹⁴ *Volumina Constitutionum*, t. 4: (1641–1668), vol. 1: (1641–1658), red. S. Grodziski, M. Kwiecień, K. Fokt, Warszawa 2015, s. 225, 227–229, 232; S. Ochmann-Staniszevska, *Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy. Prawo-doktryna-praktyka*, t. 1, Wrocław 2000, s. 74–88.

¹⁵ Uniwersał JKM do szlachty województw poznańskiego i kaliskiego, Warszawa 5 I 1651, uniwersał JKM do szlachty województw poznańskiego i kaliskiego, Warszawa 4 III 1651, Archiwum Państwowe w Poznaniu (dalej: APPoz.), księgi grodzkie poznańskie (dalej: Gr. Pozn.), relacje, sygn. 696, k. 22–22v, 203–203v.

król informował o konieczności zwołania pospolitego ruszenia, 20 IV 1651 r. do szlachty województw poznańskiego i kaliskiego, obradującej na wspólnym sejmiku w Środzie, dotarł uniwersał stanowiący trzecie wici i wzywający do pełnej mobilizacji. Na punkt docelowy wyznaczono Konstantynów, a termin na dotarcie do miejsca mobilizacji na 5 czerwca. 9 V 1651 r. miał się odbyć popis generalny obu województw¹⁶. Laudum sejmiku z 12 maja zatwierdzało postanowienia konstytucji sejmowej i wprowadzało obowiązek organizacyjny. Popisy w powiatach wyznaczono na maj, a każdy uczestnik miał się stawić pod miastem powiatowym, odbyć popis a następnie ruszyć do miejsca wskazanego przez króla. Ze względu na konieczność szybkiego działania zrezygnowano z popisu generalnego obu województw¹⁷. Po kilkunastu dniach do szlachty wielkopolskiej dotarła wiadomość o zmianie miejsca koncentracji, wynikłej z zajęcia Konstantynowa przez Kozaków. Nowe miejsce miało zostać podane przy najbliższej okazji¹⁸. Król po dotarciu 14 maja pod Sokal, rozesał stamtąd wici i uczynił miejscowość tymczasowym punktem koncentracji. Dopiero 15 czerwca wyruszone pod Beresteczko¹⁹.

Pomimo tego uchybienia, wyprawa z 1651 r. była jedną z najlepiej przygotowanych pod względem organizacyjnym²⁰. Faktycznie można zauważyć, że organizacja ogólnokrajowej wyprawy w tym roku postępowała nadzwyczaj sprawnie. Grupa dowodzona przez Jana Piotra Opalińskiego pochodziła z województwa kaliskiego. Trudno przypisać ją do konkretnego powiatu, gdyż sam rejestr go nie wskazuje. Wynika to zapewne ze specyfiki popisu w województwie. Z uwagi na dowództwo nad pułkiem piechoty zaciągu cudzoziemskiego, który już brał udział w działaniach zbrojnych, wojewoda kaliski Andrzej Karol Grudziński przekazał pełnomocnictwa w zakresie organizacji pospolitego ruszenia kasztelanowi kalickiemu Jakubowi Hieronimowi Rozdrażewskiemu. Ten miał w zwyczaju dzielić pospolitaków w obrębie powiatów na mniejsze grupy operacyjne. Podobnego zabiegu dokonał w 1649 r.²¹ Jeden powiat kalicki podzielił na trzy mniejsze jednostki taktyczne pod komendą por. Władysława Gądkowskiego oraz rotmistrzów Andrzeja Przyjemskiego i Wojciecha Szoldrskiego. Rozdrażewski osobiście dołączył do grupy Władysława Gądkowskiego²². W innych powiatach województwa: nakielskim, kcyńskim, gnieźnieńskim, konińskim i pyzdrowskim również odbywały się popisy, a pospolitaków dzielono na mniejsze grupy. Dowody

¹⁶ Uniwersał JKM do szlachty województw poznańskiego i kaliskiego, Lublin 20 IV 1651, AP-Poz., księgi grodzkie waleckie, relacje, sygn. 28, k. 72v–74v.

¹⁷ Laudum średzkie, Środa 12 V 1651, Biblioteka XX. Czartoryskich w Krakowie, rkps 1774, s. 236–238.

¹⁸ Uniwersał JKM do szlachty województw poznańskiego i kaliskiego, Uchanie 12 V 1651, AP-Poz., Gr. Pozn., sygn. 696, k. 353–354.

¹⁹ M. Nagielski, *Pospolite ruszenie szlachty w świetle kampanii zborowskiej i beresteckiej przeciwko Kozakom (1649–1651)* [w:] *Studia Historyczno-Wojskowe*, red. T. Ciesielski, t. 3, 2009 s. 102–104.

²⁰ L. Wierzbicki, *Pospolite ruszenie w Polsce w drugiej połowie XVII wieku. Ostatnie wyprawy z lat 1670–1672*, Lublin 2011, s. 26, 28.

²¹ Laudum powiatu kaliskiego pod Kaliszem na pospolite ruszenie idącym, Kalisz 30 VIII 1649, APPoz., księgi grodzkie kaliskie (dalej Gr. Kal.), relacje, sygn. 274, k. 578v–579v.

²² Laudum powiatu kaliskiego pod Kaliszem na pospolite ruszenie idącym, Kalisz 26 V 1651, APPoz., Gr. Kal., sygn. 276, k. 214–216.

na takie zabiegi odnajdujemy w księgach grodzkich (relacje) wymienionych powiatów, z tym że nie dają one dokładnych informacji, jakie grupy ostatecznie wyprawiły się pod Beresteczko²³.

Droga z Wielkopolski na Wołyń była długa. Marsz opóźniały wydarzenia wywołane przemieszczaniem się dużych grup ludności. Nadużycia aprowizacyjne, klótnie w obozie czy inne incydenty z udziałem uczestników wpłynęły na wydłużenie się czasu dotarcia na miejsce. W ten sposób pospolite ruszenie z województwa kaliskiego weszło do polskiego obozu dopiero 5 lipca, czyli już po głównych działaniach zbrojnych. Hasłem rozpoznawczym był „św. Florian”²⁴. Z uwagi na to, że bitwa dobiegła końca, kaliskich pospolitaków przydzielono do straży obozowej²⁵.

Niepublikowany dotychczas rejestr kompanii pospolitego ruszenia Jana Piotra Opalińskiego zaświadcza, że jednak pewna część pospolitego ruszenia wzięła udział w samej bitwie pod Beresteczkiem. Rejestr sporządzono już po bitwie, czyli 6 VII 1651 r., ale możemy w nim przeczytać, że przybył on jako pierwszy z Wielkopolski i do obozu wszedł już 26 czerwca. Grupa liczyła 66 pospolitaków i 34 poczty. Na jej czele stanął płk Jan Piotr Opaliński, jego porucznikiem był Andrzej Mielęcki a chorążym Marcin Pięłowski. W grupie znalazł się także jeden z lokalnych urzędników — podstoli poznański Wojciech Miaskowski²⁶. Dzięki tak wczesnemu dotarciu do obozu grupa mogła wziąć udział w bitwie. Najprawdopodobniej walczyła w zgrupowaniu wojewody poznańskiego Krzysztofa Opalińskiego, na prawym skrzydle w pobliżu jednostek Jana i Marka Sobieskich²⁷. Rejestr jest dowodem na udział w bitwie niewielkiej części wielkopolskiego pospolitego ruszenia, co weryfikuje dotychczasowe ustalenia, że żadna z grup obu województw nie dotarła na czas²⁸.

Wpis rejestru do ksiąg grodzkich kaliskich (seria relacje) nastąpił już po zakończeniu działań zbrojnych, a w grodzie oblatował go marszałek koła

²³ Atestacja dla Mikołaja Wybranowskiego, APPoz., księgi grodzkie gnieźnieńskie, relacje, sygn. 140, k. 604–604v; Rejestr popisu pospolitego ruszenia powiatu kcyńskiego Adama Baranowskiego, Kcynia 23 V 1651, APPoz., księgi grodzkie kcyńskie, relacje, sygn. 86, s. 1876–1879; Uniwersał kasztelana łędzkiego Piotra Łaszczka do szlachty konińskiej, Brudzew 16 V 1651, APPoz., księgi grodzkie konińskie, relacje, sygn. 92, k. 530v–531v; Atestacja szlachty powiatu nakielskiego, Nakło 23 V 1651, APPoz., księgi grodzkie nakielskie, relacje, sygn. 117, k. 435–436; Atestacja dla Jerzego Przybysławskiego, APPoz., księgi grodzkie pyzdrowskie, relacje, sygn. 85, k. 166v.

²⁴ *Diariusz wojny pod Beresteczkiem z chanem krymskim i Kozakami zaporoskimi za szczęśliwego panowania Króla JM. Jana Kazimierza, na którą sam osobą swą ruszył się z Warszawy in Anno 1651* [w:] *Relacje wojenne z pierwszych lat walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu „Ogniem i Mieczem” (1648–1651)*, oprac. M. Nagielski, Warszawa 1999, s. 254.

²⁵ S. Oświęcim, *Diariusz Stanisława Oświęcima 1643–1651* [w:] *Scriptores Rerum Polonicarum*, t. 19, wyd. W. Czermak, Kraków 1907, s. 347.

²⁶ Rejestr kompanii pospolitego ruszenia Jana Piotra Opalińskiego, Beresteczko 6 VII 1651, APPoz., Gr. Kal., sygn. 276, k. 424v–426v.

²⁷ A. Sajkowski, *Krzysztof Opaliński. Wojewoda poznański*, Poznań 1960, s. 203–204; S. Oświęcim, *Diariusz*, s. 338; M. Nagielski, *Pospolite ruszenie*, s. 107. Krzysztof Opaliński był pod Beresteczkiem już 25 czerwca. Przybył wraz z prywatną chorągwią, jeszcze bez sił pospolitego ruszenia województwa poznańskiego, które nadeszły dopiero 5 lipca.

²⁸ M. Nagielski, *Pospolite ruszenie*, s. 105; L. Wierzbicki, *Pospolite ruszenie*, s. 30.

rycerskiego Łukasz Opaliński. Wspomniana księga ma sygnaturę 276 i liczy 574 karty²⁹. Edycję źródłową sporządzono według wytycznych instrukcji wydawniczej Kazimierza Lepszego³⁰.

ŹRÓDŁO

Rejestr kompanii pospolitego ruszenia JM pana Jana Piotra Opalińskiego, Beresteczko 6 VII 1651 r.

Or.: Archiwum Państwowe w Poznaniu, księgi grodzkie kaliskie, relacje, sygn. 276, k. 425–426v.

[k. 425] Komput kompaniej JM pana Piotra ze Bnina Opalińskiego, podczaszego koronnego, starosty odolanowskiego, którą prowadził na pospolite ruszenie w roku *millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo* [1651] i do obozu przyszedł *vigesima sexta junii* [26 VI] wprzód przed innymi województwy wielkopolskimi więcej niż tydzień z tymże niżej opisanym ochotnikiem.

JM pan podczaszy koronny³¹, JM pan porucznik Andrzej Mielecki, JM pan chorąży Marcin Pigłowski, JM pan Piotr Przyjemski, JM pan podstoli poznański Wojciech Miaskowski³², JM pan Maksymilian Miaskowski, JM pan Andrzej Pogórski, JM pan Hieronim Kowalski, JM pan Stefan Oleski, JM pan Maciej Biskupski, JM pan Jędrzej Podlewski, JM pan Adrian Miaskowski, JM pan Szczesny Miaskowski, JM pan Andrzej Paczkowski, JM pan Jakub Miaskowski, JM pan Gabriel Potocki, JM pan Andrzej Łepicki, JM pan Jerzy Kosmowski, JM pan Jan Trzecki, JM pan Jan Trzebiński, JM pan Andrzej Bydlowski, JM pan Jan Pierzchliński, JM pan Samuel Bognicki, JM pan Andrzej Gurowski, JM pan Majcher Gurowski, JM pan Samuel Gurowski, JM pan Andrzej Suchcicki, JM pan Łukasz Naramowski imienie[m] JM pana Adama Naramowskiego ojca swego, JM pan Jarosz Naramowski, JM pan Maci[ej] Gościński, JM pan Kacper Gościński, JM pan Stanisław Kaniewski, JM pan Samuel Wągrowski, JM pan Rachwał Kaniewski, JM pan Łukasz [k. 425v] Miliński, JM pan Andrzej Cielecki, JM pan Jakub Grabowski, JM pan Jan Golski, JM pan Wojciech Żytowiecki, JM pan Samuel Sadowski, JM pan Gabriel Sokolnicki, JM pan Wojciech Mielaczewski, JM pan Marcin Kowalski imieniem ojca swego, JM pan Jan Potocki imieniem ojca swego pana Chryzostoma, JM pan Aleksander Milewski, JM pan Wojciech Lubiатовski imieniem ojca swego, JM pan Andrzej Kurczewski,

²⁹ J. Bielecka, *Inwentarze ksiąg archiwów grodzkich i ziemskich wielkopolski XIV–XVIII w.*, Poznań 1965, s. 290.

³⁰ *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lep-szy, Wrocław 1953.

³¹ Jan Piotr Opaliński, podczaszy koronny w latach 1651–1653, zob. *Urzednicy centralni i nad-wornni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Chłapowski i inni, Kórnik 1992, s. 104.

³² Jest to kolejna istotna informacja, gdyż spis urzedników wielkopolskich ma lukę w wykazie podstolich poznańskich. Między Aleksandrem Sielskim (1642–1649) a Łukaszem Gorajskim (1654–1676) brakuje osoby sprawującej urząd w latach 1649–1654. Informacje z powyższego rejestru wskazują na Wojciecha Miaskowskiego; zob. *Urzednicy wielkopolscy XVI–XVIII wie-ku. Spisy*, oprac. A. Bieniaszewski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1987, s. 135.

JM pan Stanisław Gałęski swym i braci swych rodzonych imieniem, JM pan Paweł Mikołajczewski, JM pan Adam Kurczewski, JM pan Skrzydlewski, JM pan Przeclaw Bartodziejski, JM pan Jakub Żbikowski *patris sui*, JM pan Stefan Żbikowski *nomine Christophori patris sui*, JM pan Jakub Białecki *nomine Arnolphi patris sui*, JM pan Maci[ej] Proski imieniem ojca swego, JM pan Mikołaj Miliński imieniem ojca swego, JM pan Wojciech Gołębicki imieniem braci swych, JM pan Adam Jaroszewski za pana ojca swego, JM pan Piotr Szczawiński za pana ojca swego, JM pan Franciszek Wałdowski za panią matkę swoją, JM pan Andrzej Korzeniewski, JM pan Stanisław Dzierżbiński, JM pan Dobrogost Korzeniewski, JM pan Samuel Korzeniewski, JM pan Jerzy Pabianowski.

Poczty które osadzili JM niż[ej] opisani w teże kompaniej JM pana podczaszego koronnego JM pan porucznik za JM pana Samuela Mieleckiego dworzani-
 na Króla JM Jędrychowicz i Kowalowa w ziemi [w]schowski[ej] dziedzica stawił
 Stanisława Młodawskiego tenże za JM pana Adama Mieleckiego *minorennofrum*
 JM pana Łukaszowego syna Wojciecha Radlickiego, tenże za JM panów Wojskich
 Samuela i Krzysztofa, tako w tutor Marcina Maliszewskiego, tenże za JM panią
 Mariannę z Gór Mezińską³³ Krzysztofa Krzyskowskiego, JM pan Andrzej Pozor-
 ski za JM panią Mariannę Gorzyńską Aleksandra Grzyńskiego [k. 426] JM pan
 Hieronim Kowalski Piotra Swiejkowskiego za JM panią Kawecką, JM pan Ste-
 fan Oleski trzech konnych Macieja Staniewskiego Wojciecha Miedzianowskiego
 Jana [?]yciskiego³⁴ za JM pana Stanisława Przyjemskiego, JM pan Maci[ej] Bi-
 skupski Stefana Gołębiowskiego, za JM panią Barbarę Goszczewską JM pan
 Andrzej Podlewski Piotra Ozygałkę, za JM panią Izabelę Blińską, JM pan Jan
 Trzecki Macieja Micickiego, za JM pana Prandotę Tomickiego tenże *nomine*
minorennofrum] Skrzypińskich Jana Gabłewskiego, JM pan Białecki Andrzej
 za pana Wojciecha Tytlewskiego Wojciecha Błaskowskiego, JM pan Stanisław
 Gniazdowski za panią matkę swoją, JM pan Stanisław Kaniewski Adama Do-
 maradzkiego za JM pana Piotra Barczewskiego, JM pan Jan Wierzbiński za
 JM panią Agnieszkę Dolecką Adama Jaroszewskiego, JM pan Majcher Gurowski
 za JM panią Mariannę Chelkowską Zygmunta Strzeszewskiego, JM pan Ra-
 chwał Kaniewski za JM panią Mariannę Siewierską panią oprawną z opiekunką
 dzieci swych Andrzeja Stankiewicza, tenże za JM panią Florentynę Zielonacką
 Andrzeja Paruszewskiego, JM pan Maci[ej] Gościński za panią Annę Szekoską
 Jana Wojciechowskiego, na poczcie JM pani Marianny Kaniewskiej Marcin Ba-
 ryczka, JM pan Jan Jaroszkowski za JM panią Mariannę Radłowską, JM pan
 Paweł Mikołajczewski Franciszka Jasińskiego za JM panią Annę Baranowską,
 JM pan Jan Orłowski stawił się za JM pana Andrzeja Suchorzewskiego, JM pan
 Andrzej Łępicki Adama Żuchowskiego za JM panią Annę Łępicką, matkę swo-
 ją, [z] dóbr województwa mazowieckiego ziemi zakroczymskiej, które w tymże
 województwie trzyma, JM pan Jakub Miliński Jana [k. 426v] Międzychodzkiego
 za JM panią Mariannę z Łekowa Miaskowską, JM pan Łukasz Naramowski za
 JM panią Jadwigę z Naramowicz Miaskowską Mikołaja Brzezickiego, JM pan
 Tomasz Wysocki za pana Macieja Wysockiego ojca swego, JM pan Zdzarski

³³ Ze względu na nieczytelność rękopisu w tym miejscu trudno zidentyfikować nazwisko osoby. Podana została najbardziej prawdopodobna wersja.

³⁴ Kolejne uszkodzenie rękopisu niepozwalające na identyfikację nazwiska wskazanej osoby.

Krzysztof za pana ojca swego, JM pan Czarkowski Jan za JM pana ojca swego, JM pan Wojciech Żytowiecki za dziatki małżonki swej panów Gorzęckich Wawrzyńca Smarzewskiego, tenże z dóbr Króla JM wsi Gorzeczyna Stanisława Rutkowskiego, JM pan Adam Jaroszewski sam za się, JM pan Andrzej Suchcicki pana Macieja Micickiego Stanisława Wojciechowskiego, JM pan Jan Srocki za JM pana Wojciecha Przekieckiego, JM pan Jan Mikołajewski za panią matkę swoją. Wiadomo czynię że JM pan podczaszy koronny z kompanią wyżej mianowaną przyszedł do obozu pod Beresteczko pro *die vigesima sexta junii* [26 VI] i poprzedziel przyjście nieprzyjaciela i potrzeby które z nimi były na co się ręką swoją podpisuję, Łukasz Opaliński marszałek *manu propria cuius registri originale idem oferens ab officio presentis receptit de quo officium presens quietat.*

BIBLIOGRAFIA

Źródła

Archiwum Państwowe w Poznaniu:

- Księgi grodzkie gnieźnieńskie, relacje, sygn. 140.
- Księgi grodzkie kaliskie, relacje, sygn. 274, 276.
- Księgi grodzkie kcyńskie, relacje, sygn. 86.
- Księgi grodzkie nakielskie, relacje, sygn. 117.
- Księgi grodzkie poznańskie, relacje, sygn. 696.
- Księgi grodzkie pyzdrowskie, relacje, sygn. 85.
- Księgi grodzkie konińskie, relacje, sygn. 92.
- Księgi grodzkie waleckie, relacje, sygn. 28.

Biblioteka XX. Czartoryskich w Krakowie, rkps 1774

Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego, oprac. W. Dworzaczek, t. 1: (1572–1632), cz. 2: (1617–1632), Poznań 1962.

Gmiterek H., *Rejestry szlachty ziemi chełmskiej z lat 1669–1672*, „Rocznik Chełmski”, t. 2, 1996, s. 327–339.

Goszczyński A., „*Szlachty przemyskiej kwiat zgubiony*”. *Regestr pospolitego ruszenia powiatu przemyskiego pod regimentem skarbnika lwowskiego Zygmunta Przedwojewskiego* [w:] *Studia nad staropolską sztuką wojenną*, t. 4, red. Z. Hundert, J.J. Sowa, K. Żojdź, Oświęcim 2015, s. 259–275.

Kozyński R., *Popisy (okazowania) szlachty w Rzeczypospolitej w II połowie XVII wieku. Popis Chełmian z 7 sierpnia 1649 roku*, „Rocznik Chełmski”, t. 7, 2001, s. 341–358.

Leitgeber S., *Spis szlachty powiatu kcyńskiego z 1621 roku*, „Genealogia”, t. 5, 1995, s. 141–144.

Okazowania szlachty stężyckiej z lat 1648–1649, wyd. D. Kupisz, „Res Historica”, t. 24, 2007, s. 161–169.

Popis pospolitego ruszenia szlachty województwa lubelskiego z 1649 roku, wyd. J. Kus, „Region Lubelski”, nr 6(8), 1994–1996, s. 133–142.

Popis powiatu chęcińskiego z 1621 roku, wyd. Z. Trawicka, „Kieleckie Studia Historyczne”, t. 4, 1985, s. 39–47.

Popis szlachty ziemi stężyckiej z 1696 roku, wyd. D. Kupisz, „Res Historica”, t. 17, 2004, s. 171–176.

- Rejestr pospolitego ruszenia księstw oświęcimskiego i zatorskiego z 18 października 1621 roku*, wyd. J. Pielas, „Res Historica”, t. 42, 2016, s. 353–377.
- Rejestr pospolitego ruszenia powiatu sandomierskiego z 1621 r.*, wyd. J. Pielas, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, t. 41, 2004, s. 141–169.
- Rejestry popisowe szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego z 1621 r.*, oprac. A. Rachuba, Warszawa 2015.
- Relacje wojenne z pierwszych lat walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu „Ogniem i Mieczem” (1648–1651)*, oprac. M. Nagielski, Warszawa 1999.
- Scriptores Rerum Polonicarum*, t. 19, wyd. W. Czermak, Kraków 1907.
- Staręgowski B., *Rejestr pospolitego ruszenia powiatu poznańskiego z 28 sierpnia 1649 r.*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy”, nr 4(258), 2016, s. 141–151.
- Volumina Constitutionum*, t. 4: (1641–1668), vol. 1: (1641–1658), red. S. Grodziski, M. Kwiecień, K. Fokt, Warszawa 2015.
- Wierzbicki L., *Pospolite ruszenie w Polsce w drugiej połowie XVII wieku. Ostatnie wyprawy z lat 1670–1672*, Lublin 2011.
- Zbiór pamiętników o dawnej Polsce*, wyd. J.U. Niemcewicz, t. 3, Warszawa 1822.
- Źródła i materiały do dziejów szlachty województwa sandomierskiego w XVI–XVIII wieku*, t. 1: *Rejestry pospolitego ruszenia szlachty sandomierskiej z XVII wieku*, oprac. J. Pielas, Kielce 2009.

Opracowania

- Bielecka J., *Inwentarze ksiąg archiwów grodzkich i ziemskich wielkopolski XIV–XVIII w.*, Poznań 1965.
- Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.
- Kupisz D., *Wyprawy żołnierza łanowego w Koronie w czasach Jana Kazimierza*, Warszawa 2018.
- Majchrowski J., *Wojewoda w dawnej Polsce*, Warszawa 2019.
- Nagielski M., *Pospolite ruszenie szlachty w świetle kampanii zborowskiej i beresteckiej przeciwko Kozakom (1649–1651)* [w:] *Studia Historyczno-Wojskowe*, red. T. Ciesielski, t. 3, 2009.
- Ochmann-Staniszevska S., *Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy. Prawo-doktryna-praktyka*, t. 1, Wrocław 2000.
- Sajkowski A., *Krzysztof Opaliński. Wojewoda poznański*, Poznań 1960.
- Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Chłapowski i inni, Kórnik 1992.
- Urzednicy wielkopolscy XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. A. Bieniaszewski, Wrocław–Warszawa — K raków–Gdańsk–Łódź 1987.
- Wierzbicki L., *Rejestr pospolitego ruszenia województwa bełskiego z 1669 r.*, „Rocznik Lubelski”, t. 42, 2016, s. 229–234.

Bartosz Staręgowski, Jan Piotr Opaliński's company in the *levée en masse* — muster roll at Beresteczko in 1651

Summary

Levée en masse muster rolls are one of the most valuable sources for historians dealing with military and social history as well as prosopography and genealogy. These sources provide knowledge about organization of expeditions of the *levée en masse*. In 1651 one of the largest expeditions of this kind was organized for the war with Zaporozhian Cossacks. It also included troops from voivodships that were not directly threatened by military action. These included Poznań and Kalisz voivodships from Wielkopolska. The Kalisz voivodship expedition was organized by the castellan of Kalisz, Jakub Rozdrażewski. One of the groups that reached Beresteczko the earliest (26th June 1651) was the company of the Crown Cupbearer Jan Piotr Opaliński. The published muster roll proves that a small part of Wielkopolska's forces reached the place of assembly on time and took part in the Battle of Beresteczko.

Słowa kluczowe: Beresteczko, bitwa, Jan Piotr Opaliński, pospolite ruszenie, rejestr popisowy, Wielkopolska

Keywords: Beresteczko, battle, Jan Piotr Opaliński, *levée en masse*, muster roll, Wielkopolska

